Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 53, Ağustos 2021, s. 315-325

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.52059>

Öğr. Gör. Dr. Ramazan ŞİMŞEK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, TÖMER, ramazansimsek@nevsehir.edu.tr

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA OKUNABİLİRLİK

Özet

Ders materyalleri sadece içerik tasarımı, amaç-kazanım bileşkesinden oluşan yapılardan ibaret değildir. Materyal içeriklerinin seviyeye uygun olması, uygun uzunlukta olması, anlaşılır somut ve soyut sözcükleri barındırması, yapılandırılmış bir söz varlığına sahip olması gerekmektedir. Okunabilirlik kavramı tüm bu faktörlerin bileşkesi olarak öne çıkmaktadır. Bu araştırmada da 8. sınıf düzeyinde kullanılan Türkçe ders kitabında yer alan bilgilendirici ve öyküleyici okuma metinlerinin okunabilirlik düzeyleri MEB tarafından belirlenen kıstaslar ve çeşitli yazılımların parametreleri ile incelenmiştir. Okuma metinlerinin büyük kısmının ilgili öğrenci seviyesinin üzerinde olduğu; okunabilirlik düzeyleri açısından zor ve çok zor okunabilirlik değerine sahip metinlerin öne çıktığı tespit edilmiştir. Ayrıca cümle, kelime uzunlukları; cümle başına düşen kelime sayısı tespit edilmiş; metinlerin genelde materyal ortalamasının üzerinde verilere sahip olduğu saptanmıştır. Genel olarak materyal bünyesinde metin niteliklerinin düzenli bir çizgiyle değişmediği; kolaydan zora ilkesinin gözetilmediği saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Okunabilirlik, Ders kitabı, Metin

READABILITY IN TURKISH TEXTBOOKS

Abstract

Course materials do not consist of only content design, purpose-outcome structures. The material content should be appropriate for the level, be of appropriate length, contain understandable concrete and abstract words, and have a structured vocabulary. The concept of readability stands out as a combination of all these factors. In this study, the readability levels of the informative and narrative reading texts in the Turkish textbook used at the 8th grade were examined with the criteria determined by the Ministry of National Education and the parameters of various software. Most of the reading texts are above the relevant student level; It has been determined that texts with difficult and very difficult readability values stand out in terms of readability levels. In addition, sentence, word lengths; the number of words per sentence was determined; It has been determined that the texts generally have data above the material average. In general, the text properties within the material do not change with a regular line; It has been determined that the principle of easy to difficult is not observed.

Keywords: Readability, Textbook, Text

GİRİŞ

Eğitim, öğretim faaliyetlerinin açık ve örtük kod kaynağı; eğitim aktörlerinin rehberi olarak ders kitapları öne çıkmaktadır. Öğretim programlarında belirtilen amaçlar ve kazanımlar ekseninde ders kitabı içerikleri ve etkinlikleri şekillendirilmektedir. Bu süreçte en önemli araç okuma metinleridir. Okuma metinleri aracılığıyla hem akademik kazanımlar hem de kültürel kazanımlar hedef kitleye aktarılmaktadır. Bu kazanımlar içinde ana dili eğitimi yakından ilgilendiren dil bilgisi, sözcük, kültür ve örtük müfredat gibi öğeler bulunmaktadır. Ancak kazanımları edindirme sürecinde hedef kitlenin seviyesi ve bu seviyeye uygun metin içeriklerinin hazırlanması, okunabilirlik düzeylerinin ayarlanması gerekmektedir. Bu çerçevede Erol da (2017) benzer şekilde metinlerin kültürel ve akademik içeriğine vurgu yapmıştır

Okunabilirlik kısaca metinlerin okuyucular tarafından anlaşılma düzeyi olarak ifade edilmektedir. 1928’de Vogel ve Washburne’un hazırladığı okunabilirlik formülü bu alanda hazırlanmış ilk formül olarak karşımıza çıkmaktadır (MEB, 2021). Bu çerçevede ders kitaplarındaki metinlerin öğrencilerin yaş gelişim düzeylerine koşut bir dille yazılması gerekli ve önemlidir (Lüle, 2018). Ülkemizde okunabilirlikle ilgili ilk çalışma Ateşman (1997) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ateşman okunabilirliği “okuyan tarafından metinlerin ne kadar kolay ya da güç anlaşılır olduğunun anlatılmak istenmesi” olarak tanımlamaktadır.

Şimşek’e (2021) göre ders kitaplarındaki metinler, öğretim programındaki hedeflerin aktarılmasında, değerler ve tutumların hedef kitleye kazandırılmasında hayati bir işleve sahiptir. Bu işlevin yerine getirilmesinde metinlerin okunabilirlik düzeyleri verimliliği etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda yaş ile çocukların kullandığı tümce uzunluğu arasında doğru orantılı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır (Thorndike 1916; Johnson 1946; Dökmen ve Dökmen 1988; Acarlar ve Dönmez 1992; Güleriyüz ve Dönmez 1992; Ege, Acarlar ve Güleriyüz 1998; Acarlar, Ege ve Turan 2002). Dolayısıyla okuma metinlerinin anlaşılma düzeyi ile okuyan bireyin

bilişsel kapasitesi arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Okurun bilişsel kapasitesi arttıkça okutulacak metnin içeriği ve uzunluğu da aynı düzlemde değişmelidir. Çünkü seviyeye göre okutulacak metnin daha kısa ya da daha uzun olması; içerik açısından somut ya da soyut bağlamların gereğinden fazla kullanılması okunabilirliği etkileyecektir.

Dubay (2004) okunabilirliğin genellikle yazı tipi ve yazı düzenini ifade eden okunaklılık ile karıştırıldığını, okunabilirliğin genel olarak bir metnin diğer metinlere göre daha kolay okunmasını sağladığını belirtir. Rye (1982) metnin okunabilirliğini etkileyen 11 etmenden söz etmektedir: Çocuğun becerisi ve okuma isteği, fiziksel ortam, baskı biçimi, sütun genişliği ve satır aralığı, okuma amacı, metnin düzenlenmesi, konu önemi, sözcük sıklığı, sözcük uzunluğu, tümce uzunluğu, sözdizimi. Okunabilirlik kavramının perspektifi görüldüğü üzere görsel, bilişsel ve istatistik etmenlerinden oluşmakta olup bu kavrama farklı yaklaşımlar sergilenmektedir.

Okunabilirlik kavramı ile ilgili alanyazında üç ana yaklaşım mevcuttur. Bunlar; uzman görüşü, çıkartmalı okunabilirlik işlemi ve okunabilirlik formülüdür. Bu yaklaşımlar içinde en fazla tercih edileni formül tabanlı yaklaşımlardır. Okunabilirlik formülleri, metnin zorluk seviyesi, kelime uzunluğu ve cümle uzunluğu gibi nicel değişkenler üzerinden çıkarımlarda bulunmaya yarayan araçlardır (Chatman ve Goetz 1985:150). Uzman görüşü, alan uzmanları tarafından sezgisel ve tecrübeye dayalı olarak yürütülen süreçlerdir. Çıkartmalı okunabilirlik yaklaşımı, boşluk tamamlama tekniği, boşluk doldurma tekniği ve cloze test olarak adlandırılmakta olup mevcut metnin hem okunabilirliğini hem de anlaşılabilirliğini belirlemek adına uzun yıllardır kullanılmaktadır. Bahsedilen kullanım alanlarının yanı sıra Mariotti ve Homan'a göre (2001) çıkartmalı okunabilirlik işlemi bireyin okuma düzeyini ve kelime bilgisini belirleme konusunda da kullanılmaktadır.

Okunabilirlikle ilgili ana yaklaşımlar dışında çeşitli yazılımlar da kullanılmaktadır. Metinlerin söz varlığı, farklı kelime sayıları, cümle uzunlukları gibi verilerden metin boyutunda faydalandığı gibi bütüncül şekilde materyal düzeyinde de faydalanılmaktadır. Yürütülecek bu çalışmada ise 8.sınıf düzeyinde kullanılan Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe ders kitabında yer alan metinler okunabilirlik düzeyi açısından incelenecek; okunabilirlik kavramı açısından farklı bir yol izlenerek derlem dil bilim ve derlem araştırmalarında kullanılan yazılımlar ve modüllerden faydalanılarak TTR, STTR, *TTR istatistik verileriyle çalışma yürütülecektir.

Belirtilen kuramsal çerçevede aşağıdaki problem durumlarına yanıt aranacaktır:

1. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler ortalama kaç kelimedenden oluşmaktadır?
2. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler ortalama kaç cümleden oluşmaktadır?
3. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında TTR ve STTR düzeyi nedir?
4. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde TTR ve STTR düzeyi nedir?
5. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler okunabilirlik düzeyi açısından hangi düzeydedir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeylerinin incelendiği bu çalışma, betimsel bir araştırma olup tarama modeli benimsenmiştir. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez” (Karasar, 2010, s. 77).

Araştırmanın İnceleme Nesneleri

- Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı.

Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında incelenen Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı bilgisayar ortamına aktarılmış, OCR yazılımı ile kitaplarda yer alan okuma metinleri sayısallaştırılıp UTF-8 kod dönüşümünden geçirilmiştir. WordsmithTools yazılımında metin uzunlukları, kelime uzunlukları, TTR, STTR *TTR düzeyleri hesaplanmış ve yorumlanmıştır. Akabinde MEB tarafından hazırlanan Ders Kitaplarında Okunabilirlik (MEB, 2021) bünyesinde sınıf düzeylerinde okunabilirlikle ilgili kıstaslar değerlendirilmiş; uzman görüşü alınarak 8. sınıf kıstasları şu şekildedir: 20-30 cümle çok kolay; 30-35 cümle kolay; 35-40 cümle normal; 40-50 cümle zor; 50 cümle ve üzeri çok zor olarak tanımlanmıştır. Cümleler, kelime sayısı düzeyinde değerlendirilirken; 17-19 kelime normal; 14-17 kelime kolay; 9-13 kelime çok kolay; 20-22 kelime zor; 23 ve üzeri kelime çok zor olarak değerlendirilmiştir. Analiz edilen metinlerin sahip oldukları cümle sayısı üzerinden okunabilirlik düzeyi tanımlanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinleri incelenmiş; toplam kelime sayısı, farklı kelime sayısı, TTR, STTR, kelime uzunluğu, cümle sayısı, cümle başına düşen kelime sayısı gibi veriler tespit edilmiş ve Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8.sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Okunabilirlik Düzeyi

Metin Bilgisi	Toplam Kelime Sayısı	Farklı Kelime Sayısı	TTR	STTR	Kelime uzunluğu	Cümle Kelime	Cümle Sayısı	Okunabilirlik Düzeyi
8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	15.504	7.214	46,53	58,25	6,16	8,09	1.917	Çok Zor
1 İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine	494	354	71,66	0,00	6,99	13,35	37	Normal
2 Kaşığı	875	589	67,31	0,00	5,97	5,30	165	Çok Zor
3 Kurabiye Hırsızı	226	165	73,01	0,00	6,22	9,42	24	Çok Kolay
4 Ayazın Definesi	453	311	68,65	0,00	6,09	8,71	52	Çok Zor
5 Bayrağımız Altında	417	311	74,58	0,00	5,76	10,43	40	Normal
6 Atatürk Ve Müzik	810	519	64,07	0,00	6,48	16,20	50	Zor
7 Kınalı Ali	580	401	69,14	0,00	6,19	8,17	71	Çok Zor
8 Gündelik Hayatımızda Hastalıklar	390	264	67,69	0,00	7,52	13,93	28	Çok Kolay
9 Parkta Bilim	654	409	62,54	0,00	6,81	10,22	64	Çok Zor
10 İlk Dış Fırçaları	283	207	73,14	0,00	6,54	9,13	31	Kolay
11 Portakal	722	463	64,13	0,00	5,44	5,97	121	Çok Zor
12 Dilimiz Kuşatma Altında	523	409	78,20	0,00	6,75	11,37	46	Zor
13 Masal Ağacı	649	468	72,11	0,00	6,12	8,22	79	Çok Zor
14 Eşref Saat	590	384	65,08	0,00	6,05	12,29	48	Zor
15 Peri Bacaları	483	342	70,81	0,00	5,78	8,05	60	Çok Zor
16 Göç Destanı	485	353	72,78	0,00	5,98	7,95	61	Çok Zor
17 Bir Fincan Kahve	558	383	68,64	0,00	5,91	12,40	45	Zor
18 Karagöz	1.156	570	49,31	50,50	5,53	5,07	228	Çok Zor
19 Yılkı Atı	1.129	729	64,57	66,00	6,19	6,38	177	Çok Zor
20 Gündüzünü Kaybeden Kuş	669	484	72,35	0,00	6,04	8,26	81	Çok Zor
21 Kanbera	710	501	70,56	0,00	6,34	7,63	93	Çok Zor
22 Haritada Bir Nokta	925	657	71,03	0,00	6,13	8,56	108	Çok Zor
23 Kalbim Rumeli’de Kaldı	936	662	70,73	0,00	6,32	8,91	105	Çok Zor
24 İmece	787	509	64,68	0,00	6,01	7,64	103	Çok Zor

Tablo 1’de Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metnlerinin okunabilirlik düzeyine yönelik bulgular gösterilmiştir. Ders materyali bünyesinde 24 okuma metni incelenmiştir. Bu metinlerden okunabilirlik bakımından normal zorluğa sahip metin sayısı 2 olup bu metinler 37– 50 cümleden oluşmaktadır. Okunabilirlik bakımından çok kolay olarak değerlendirilebilecek metin sayısı 2 olup bu metinler 24– 28 cümleden oluşmaktadır. Kolay okunabilirlik düzeyinde olan metin sayısı 1 olup bu metinler 31 cümleden oluşmaktadır. Zor okunabilirlik düzeyine sahip metin sayısı 4 olup bu metinler 45– 50 cümleden oluşmaktadır. Materyal bünyesinde çok zor okunabilirlik düzeyine sahip metin sayısı 15 olup bu metinler 52– 228 cümleden oluşmaktadır. Ders materyalinde yer alan metinler bütüncül olarak değerlendirildiğinde ise cümle sayısı ortalama 79,85 olup cümle sayısı açısından metinlerin okunabilirlik düzeyleri çok zor olarak saptanmıştır.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinleri, istatistiki veriler açısından da incelenmiştir. Materyal bünyesinde yer alan metinlerin ortalama TTR düzeyi 46,53 olarak saptanmıştır. Metinlerin ayrı ayrı TTR düzeyleri incelendiğinde tüm metinlerin 46,53 değerinden yüksek değerlere sahip olduğu; bu veri ile metinlerin söz varlığı

açısından yüksek düzeyde farklı kelime barındırdıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda metinlerin oldukça fazla farklı kelime barındırdığı; bu durumunda okunabilirlik ve bilişsel süreçler açısından niteliği yukarı çıkardığı görülmektedir.

Ders materyali bünyesindeki metinler kendi içinde farklı kelime barındırma düzeyi açısından Tablo 1’de görüldüğü üzere değişkenlik gösterebilmektedir. Bu farklılığı gidermek, farklı kelimelerin materyal içindeki dağılımını daha sağlıklı tespit edebilmek amacıyla STTR verisi kullanılmaktadır. STTR verisi metinleri bütün olarak değerlendirip her 1000 kelimede gözlemlenen farklı kelime düzeyini göstermektedir. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında STTR düzeyinin 58,25 gibi yüksek bir seviyede olduğu saptanmıştır. Materyal bünyesinde kelimeler ortalama 6,16 harften oluşmakta olup 13 metin bu değerin altında; 11 metin ise bu değerin üzerinde kelime uzunluğuna sahiptir.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri Bakımından Dağılımı

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinleri okunabilirlik düzeylerine göre çok kolay, kolay, normal, zor, çok zor olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırılmanın dağılımı Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı Okuma Metinlerinin Okunabilirlik Düzeyleri

Şekil 1’de Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı okuma metinlerinin okunabilirlik düzeylerinin dağılımı gösterilmiştir. Bu bağlamda metinlerin %8’i normal, %4’ü kolay, %8’i çok kolay, %17’si zor, %63’ü çok zor olarak sınıflandırılmıştır. Bu çerçevede okuma metinlerinin %20’sinin öğrenciler tarafından rahat bir şekilde okunup anlaşılabilir niteliğe sahip olduğu; %80’ininse okunabilirlik açısından zor niteliğe sahip olduğu sonucu çıkmaktadır.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Metinlerin TTR Düzeyleri Bakımından Dağılımı

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinleri TTR düzeyleri Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı Okuma Metinlerinin TTR Düzeyleri

Şekil 2’de Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı okuma metinlerinde kullanılan, okunabilirliği doğrudan etkileyen, farklı kelime kullanım düzeyi olarak adlandırılan TTR değerleri gösterilmiştir. Bu kapsamda ilgili ders kitabında yer alan metinlerin tamamının ortalama TTR değeri 46,53’tür. Materyalde kullanılan tüm metinlerin bu değerin çok üzerinde bir TTR değerine sahip olduğu saptanmıştır. Ayrıca metinlerin %80’inin zor ve çok zor düzeyde okunabilirliğe sahip olması bu verilerle örtüşmektedir. TTR değerlerinin ritmik şekilde bir artış göstermediği; düzensiz bir çizgi takip ettiği de saptanmıştır.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Metinlerin Kelime Bazlı Cümle Uzunlukları

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin kelime bazlı cümle uzunlukları Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı Okuma Metinlerinin Kelime Bazlı Cümle Uzunlukları

Şekil 3'te Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metnlerinin cümle uzunlukları gösterilmiştir. Bu çerçevede materyal bünyesinde cümle başına düşen ortalama kelime sayısı 8,09 olarak tespit edilmiştir. Materyal bünyesindeki 8 metin dışında diğer metinlerin cümle başına düşen kelime değeri bu düzeyin üstünde seyretmektedir. Ayrıca bu veri genel olarak okunabilirlik düzeyinin standart bir değişim yerine düzensiz bir değişim takip ettiğine yönelik bulguyu desteklemektedir.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Metinlerin Kelime Uzunlukları

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metnlerinin kelime uzunlukları Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Okuma Metinlerinin Kelime Uzunlukları

Şekil 4'te Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metnlerinin kelime uzunlukları gösterilmiştir. Bu çerçevede materyal bünyesinde ortalama kelime uzunluğu 6,16 karakter (harf) olarak tespit edilmiştir. Materyal bünyesindeki 12 metnin kelime uzunluğu materyal ortalamasının üstünde seyretmekte; 12 metnin kelime uzunluğu materyal ortalamasının altında seyretmektedir. Önceki bulgularda olduğu gibi bu veri de okunabilirlik düzeyinin standart bir değişim yerine düzensiz bir değişim takip ettiğine yönelik bulguyu desteklemektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Okunabilirlik düzeyi ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle kesin hükümlere ulaşma amacı taşımaktan ziyade ilgili metin ya da materyalin niteliği ile ilgili çıkarımlarda bulunmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla okunabilirlik formülleri üzerinden elde edilen verilerle metnin işleniş esnasında alınabilecek önlemler; materyal içeriği dizayn edilirken dikkate alınması gereken unsurlar okunabilirlik düzeyini etkileyecektir. Cümle uzunlukları, kelime uzunlukları, metin uzunlukları ve metin içerikleri okunabilirliği doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bu araştırmada da Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan bilgilendirici ve öyküleyici metinler okunabilirlik açısından incelenmiştir.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinleri okunabilirlik düzeyi açısından %80 gibi baskın bir şekilde zor okunabilirlik düzeyine sahiptir. Metinlerin söz varlığı ve metinler bünyesinde yer alan farklı kelime düzeyini ifade eden TTR oranının ortalaması 46,53'tür. Bu çerçevede metinlerin büyük kısmının bu ortalama değerin üzerinde olduğu görülmekte; dolayısıyla ilgili ders materyali ve metnlerinin söz varlığını geliştirme açısından oldukça iyi durumda olduğu görülmektedir. Ancak TTR düzeyinin yükselme grafiği Şekil 2'de

görüldüğü üzere düzenli bir yükseliş ve istikrardan uzaktır. Bu yönü ile ilgili materyal, hedef kitledeki bilişsel gelişimi de standart şekilde desteklemekten uzaktır.

Metinlerin oluşturduğu veri setlerine bütüncül bakış sunan STTR düzeyinin Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabında 58,25 olduğu; dolayısıyla bu ders kitabının bütüncül anlamda da zengin bir söz varlığı üzerine yapılandırıldığı; farklı kelimelerin sayısının yüksek düzeyde seyrettiği tespit edilmiştir. Saptanan bu veri üzerinden farklı kelimelerle sık sık karşılaşan öğrencilerin ilgili metni anlamlandırmada aksaklıklar yaşayabileceği söylenebilir.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde ortalama kelime uzunluğu 6,16 karakter/harften oluşmaktadır. Metinlerin yarısının ortalama kelime uzunluğu açısından ortalama değerin altında kaldığı saptanmış; okunabilirlik düzeyi açısından metin yapısı ile farklılık göstermiştir.

Cümle başına düşen kelime sayısı Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde ortalama 8,09 kelimeden oluşmaktadır. Materyal bünyesinde yer alan metinlerin 8'i dışında cümle başına düşen kelime sayısı bakımından ortalamanın üzerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak metinlerde cümle başına düşen kelime sayısı da Şekil 3'te görüldüğü üzere düzenden uzak olup istikrarsız bir grafik seyretmektedir.

Genel değerlendirme neticesinde MEB (2021) bünyesinde sınıf düzeyine göre belirtilen kıstaslar çerçevesinde Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin %80'i öğrencilerin seviyesinin üzerinde bir okunabilirlik düzeyine sahiptir. Bu veriler ışığında ilgili materyalde yer alan metinlerin öğrencilerin yaş ve gelişim düzeyleri dikkate alınarak seçilmediği görülmektedir. Materyallerde kullanılacak metinler mevcut durumun aksine öğrencilerin okuma alışkanlıklarını kazanmalarındaki önemi göz ardı edilmemeli ve metin seçimleri öğrencide okuma isteği uyandıracak, ona okumayı sevdirecek uzunlukta, anlaşılabilirlikte ve özellikte olması gerekmektedir. Sever (2003), temel okuma yazma becerisinin kazanılmaya başlandığı ilköğretim dönemindeki çocukların, öğretimde karşılaştıkları metinler ve kitapların onların öğrenimlerinin ileriki aşamalarında okuma alışkanlığı edinmiş birer okur olarak yetişmelerinde önemli bir sorumluluk üstlendiğine değinir.

Yapılan araştırmalarda çocukların yaşları ile ortalama sözce (ifade) uzunluğu arasında güçlü bir ilişki olduğu ve yaş arttıkça ortalama sözce uzunluğunun da arttığı (Ege, Acarlar ve Güleriyüz 1998: 27), yaş ile tümce uzunluğu arasında doğru orantılı bir artış görüldüğü (Acarlar, Ege ve Turan 2002: 70) belirlenmiştir. Okunabilirlikle ilgili yapılan çalışmalarda metnin düzeyini belirlerken metnin içeriği, uzunluğu, yapısı, mantık örgüsü, metinle birlikte kullanılan resimlerin etkisi, metnin öğretim programına uygunluğu, okuyucu ilgisi gibi unsurlar ölçümlerin dışında tutulmuştur (Fry 2002). Dolayısıyla okunabilirlik süreci bilişsel aksiyonlarla doğrudan ilişkili olup kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene ilkesinin materyal ve içerik tasarımında gözetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yapılandırılmış sıklık listeleri, standart bir düzende artan metin uzunluğu; kazandırılmak istenen kelimelerin farklı metinlerde tekrar edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Acarlar, F. ve Dönmez, N. B. (1992). 30-47 aylar (2.5-4 yaş) arasındaki Türk çocuklarının dil yapılarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (3): 163-203.
- Acarlar, F., Ege, P. ve Turan, F. (2002). Türk çocuklarında üstdil becerilerinin gelişimi ve okuma ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (50): 63-73.
- Ateşman, E. (1997). Türkçede okunabilirliğin ölçülmesi. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 58, 171-174
- Chatman, S. P., & Goetz, E. T. (1985). Improving textbook selection. *Teaching of Psychology*, 12(3), 150-152.
- Dökmen, Ü. , Dökmen, Z. (1988). *İlkokul kitaplarındaki dilin ve Türkçeyi kullanma becerisinin psikolojik bir yaklaşımla değerlendirilmesi*. 1-3 Ekim 1986 Ankara, Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı'nda sunulmuş bildiri. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınlar
- Ege, P., Acarlar, F. ve Güleriyüz, F. (1998). Türkçe kazanımında yaş ve ortalama sözcük uzunluğunun ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 13, 41, 19-31.
- Erol, T. (2017). Geleneğin Türkçe ders kitaplarına yansıma biçimleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(2), 301-313
- Johnson, W. (1946). *People in quandaries*. New York: Harpers, appendix
- Mariotti, A. S., Homan, S. P., & Shearer, A. P. (2005). *Linking reading assessment to instruction: An application worktext for elementary classroom teachers*. Routledge
- MEB. (2021). *Ders Kitaplarında Okunabilirlik*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık
- Şimşek, R. (2021). Yumuşak Güç Göstergesi: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Okuma Metinleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(1), 403-422.
- Thorndike, E. L. (1916). An improved scale for measuring ability in reading. *Teachers College Record* 17, 40-67